

Unia Lubelska

Ukazała się nowa książka prof. historii Normana Daviesa pt. „Galicja. Historia nie narodowa”. Dziś przedstawię naszym Czytelnikom krótki przegląd rozdziału poświęconego Unii Lubelskiej. Unia Lubelska (od łacińskiego „unia” – związek) – była umową o zjednoczeniu Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego w związek dwóch państw pod wspólną nazwą Rzeczpospolita Obojga Narodów (po łac. – Res Publica Utriusque Nationis – Wspólna Sprawa Obojga Narodów). Unia została podpisana w Lublinie 1 lipca 1569 r.

PETRO HAWRYŁSZYN

Drogę do połączenia Wielkiego Księstwa Litewskiego z Polską poprzedziła dynastyczna Unia w Krewie z 1385 r., ułożona w celu przeciwstawienia się wspólnemu wrogowi – rycerskiemu zakonowi krzyżackiemu.

Od II połowy XV w. rósł w siłę nowy przeciwnik Litwy – Cesarstwo Moskiewskie, które zaczęło rościć sobie pretensje do terenów ukraińskich i białoruskich, wchodzących dawniej do składu Rusi Kijowskiej. Na początku XVI w. Litwa w wojnach z Moskwą straciła prawie 1/3 swoich terenów (Czernihów, Siewiersk i Smoleńsk). Sytuacja stawała się coraz bardziej napięta: w połowie XVI w. wybuchła wojna Liwowska (1558–1583) o panowanie na morzu i ziemie zakonu inflantkiego. Litwa, wspierając Liwonie (jedną z czterech krain historycznych składających się na współczesną Łotwę) znalazła się na granicy klęski militarnej. Aby jej uniknąć zaczęła poszukiwać nowego sojusznika. To już wcześniej właśnie z Polską osiem razy wchodziła w różne układy i unie, związane z personą wspólnego władcy. W styczniu 1569 r. w Lublinie rozpoczął pracę Sejm polsko-litewski, którzy miał przygotować unie obu państw. Na czele deputacji magnatów ruskich na tym Sejmie stał książę Konstanty Wiśniowiecki. Niechętnie do Unii ustosunkowani byli magnaci litewscy, obawiający się utraty swej politycznej niezależności. O ich stosunku do niej najlepiej świadczy fakt, że po miesiącu obrad, nocą na 1 marca, potajemnie opuścili Lublin.

Sejm, wykorzystując poparcie litewskiej i ruskiej szlachty, niezadowolonej z panowania wielkich magnatów w Księstwie, starającej się uzyskać dla siebie także prawa, jakie miała szlachta polska, opowiedział się za aktami króla. Mając oparcie w polskiej i wołyńskiej szlachcie król Zygmunt II August w marcu 1569 r. wydał uniwersał o przyłączeniu województw podlaskiego i wołyńskiego do Królestwa Polskiego. Szlachta tych województw została zrównana w prawach z polską szlachtą. Król ogłosił

AKT UNII LUBELSKIEJ

HERB RZECZYPOSPOLITEJ OBOJGA NARODÓW

pospolite ruszenie i zagroził odebranie majątków tym magnatom, którzy nie złożą przysięgi na wierność królowi.

Presja ze strony szlachty, porażki w wojnie Liwowskiej i dążenie do wsparcia militarnego ze strony Polski w walce z Moskwą zmusiły magnatów litewskich do wznowienia rozmów. 24 maja złożyli oni przysięgę na wierność Koronie Polskiej. W wyniku tego ogłoszono o przyłączeniu do Królestwa województw kijowskiego i bractawskiego. We władaniu Litwy pozostały jedynie Ziemia Brzeska i Pińska.

Norman Davies pisze: „Dwóch podlaskich urzędników, którzy odmówili złożenia przysięgi Koronie, natychmiast pozbawiono majątków i posad. Wniosek był jasny. Jeżeli litewscy panowie odmówili się zachowywać jak polska szlachta i otwarcie omawiali te pytania, król odniósł się do nich z całym gniewem litewskiego autokraty. W kwietniu magnaci z Ukrainy – Ostrogski, Czartoryski, Sanguszko, Wiśniowiecki – pojawili się znów i zajęli swe miejsca w Senacie. 17 czerwca zjawił się i sam Chodkiewicz i w imieniu reszty magnatów błagał króla o nieprzekazywanie ich Koronie wolą spadkową „w niewolę i wstyd dla ich dzieci”.

Zygmunt August odpowiedział na to ze łzami w oczach: „Bóg jest tam, gdzie miłość, bo taka jest wola Boża. Ja nie prowadzę waszmości do posłuszeństwa

pokory. Wszyscy mamy poddać się woli Bożej, a nie ziemskiemu włodarzom”. Była to chwila decydująca. Chodkiewicz zgodził się z warunkami zaproponowanej Unii, senatorowie wstali, wystawiając wdzięczność. Polska i Litwa miały połączyć się „jako wolni z wolnymi, jak równi w równym”. Miała powstać jedyna Rzeczpospolita, Rzecz Pospolita, jedyny, niepodzielny polityczny twór, jeden król, wybierany, a nie urodzony, jeden Sejm, jedna waluta. Litwini zachowali swoje prawo, swoją administrację, własne wojsko i tytuły dla rodów książęcych. Detale uzgadniano już przyjaźnie. Król pracował nieustannie dniem i nocą, całymi godzinami: „Są – powiadał – sprawy wielkie, które mają być zachowane przez stulecia, i wymagają długiego rozmyślenia i dobrej rady”. Nareszcie 1 lipca 1569 r. Akt o Unii został podpisany. Stojąc z przodu z kapeluszem w dłoni pośród gromady duchowieństwa, Zygmunt August wysłuchał przysięgi na wierność od każdego, kto Akt podpisał. Potem poprowadził wszystkich do kościoła św. Stanisława, ukląkł przed ołtarzem i głośno zaśpiewał „Te Deum”.

1 lipca 1569 r. posłowie Wielkiego Księstwa Litewskiego i oddzielni posłowie Sejmu podpisali Akt Unii. Zakończyło to proces połączenia obu państw, zapoczątkowane Unią w Krewie w 1385

POMNIK UNII LUBELSKIEJ

UNIA LUBELSKA, MAL. JAN MATEJKO (1869)

r. Oba państwa połączyły się w konfederację – Rzeczpospolitą. Przewidywano, że na jej czele stanie król, który tytułowany będzie Królem Polskim i Wielkim Księciem Litewskim. Koronacje przebiegać będą w Krakowie. Unia przewidywała wspólny Sejm i Senat, a umowy z innymi państwami układane będą w imieniu Rzeczypospolitej. Magnaci obu państw otrzymali prawo na władanie majątkami na terenie całej Rzeczypospolitej. Granice celne pomiędzy państwami zlikwidowano i wprowadzono jedyny system monetarny. Polska i Litwa zachowały własne systemy prawne, sądownictwo, administrację, wojsko, skarbnicę i język państwowy – praktycznie nic w obu państwach się nie zmieniło. Tereny ukraińskie sądzone były nadal według II Statutu Litewskiego, językiem administracyjnym był język ruski, gwarantowano autonomię cerkwi prawosławnej.

Według prof. Petra Kraluka z Akademii Ostrogskiej, Unia w pewnym stopniu nie dopuściła w XVI w. do wchłonięcia ziem ukraińskich przez Moskwę i ich zaginięcia w „moskiewskim morzu”, jak stało się to z terenami Nowogrodu Wielkiego, etnicznie bardziej bliskimi Ukrainie. Unia sprzyjała wprawdzie „rozpuszczeniu się” Ukraińców, a przede wszystkim ich magnatów w „polskim morzu”.

Prof. Kraluk pisze: „Wkrótce po podpisaniu Unii Lubelskiej miało miejsce przeniesienie stolicy. Rezydencja królów polskich była w Krakowie, podczas gdy stolicą Wielkiego Księstwa Litewskiego było Wilno. W 1526 r. przestało istnieć księstwo Mazowieckie, stając się częścią Królestwa Polskiego. Dawna stolica księstwa, Warszawa,

zaczęła odgrywać w Królestwie coraz ważniejszą rolę polityczną. Od 1526 r. zaczęto zwoływać tu Sejmy. Przy tym Warszawa leżała w połowie drogi pomiędzy Krakowem i Wilnem. Dwór królewski przeniósł się do Warszawy w 1596 r. za panowania Zygmunta III Wazy (1566–1632)”.

Interesujące jest to, że niektórzy magnaci z województw przyłączonych władali większymi majątkami i wojskiem niż sam król. Historyk Wiktor Horobec’ podkreśla: „Olbrzymie obszary ziemskie jedynie nominalnie podlegały kontroli państwowej. Właściwie, były to swego rodzaju quasi państwa, gdzie działała jedynie władza magnata, posiadająca własną administrację, wojsko, urząd fiskalny, potężne związki z dworem królewskim, Senatem i możliwością wpływu na uchwały Sejmu”.

Możemy przypuszczać, że możliwe rody ruskie (Zasławscy, Ostrogscy, Zbarascy, Wiśniowieccy) z czasem mogli na swych terenach stworzyć suwerenne lub wasalne państwa. Jednak poszli oni inną drogą. W Rzeczypospolitej ruska elita mogła osiągnąć wysokie pozycje, co dawało jej szerokie możliwości. Na przykład, Michał Korybut, wywodzący się z rodu Wiśniowieckich, został wybrany na króla Rzeczypospolitej.

Wkrótce po Unii Lubelskiej w Rzeczypospolitej powstał nowy ustrój polityczny, który można określić, jako oligarchię. Po śmierci Zygmunta II Augusta w 1572 r., ostatniego monarchy z dynastii Jagiellonów, nastąpił okres królów elekcyjnych.

Na podstawie:

- Бумблаускас А., Ейдинтас А., Кулакаускас А., Тамашайтис М. Історія Литви кожно-му / Гол. ред. В. Строля; Відп. ред. Ю. Ференцева; Перекл. з литов. В. Кулініч. К.: Видавель ТОВ „Балтія-Друк”, 2018. 424 с.
- Горобець В. Україна. Люблінська унія та народження нової вітчизни. Київ, 2009. 204 с.
- Дейвіс Норман. Боже ігрище: історія Польщі; пер. з англ. П. Тарашук. К.: Вид-во Соломії Павличко, „Основи”, 2008. 1080 с.
- Кралоук П. Українці і поляки. 1000 років (не)порозуміння. Харків, Фолио, 2021. 317 с.
- Польща – нарис історії / за ред.: Владзімежа Менджецького та Єжи Брацісевича; пер. з пол. Івана Сварника; Ін-т нац. пам’яті, Коміс. переслідування злочинів проти пол. народу. Варшава: Вид-во Ін-т нац. пам’яті, 2015. 365 с.